

HORIZONTO

III-a JARO N-o 13 (1)
JANUARO-FEBRUARO 1978

KULTURA KAJ INFORMA REVUO

PALACO DE KONGRESOJ

STILA LÉCIONO

LA BATALO DE L'PAC-EMULOJ

«HORIZONTO» DUJARA

DE LA NEŬTRALA ESPERANTO MOVADO

tion oni povus kredi, kiam oni legas en HEROLDO 77-marto sub la plumo de T. J. Michalski tiel akran recenzon pri la fama romano de Raymond Schwartz «Kiel akvo de l'rivero»: «La eldonejo represis nur la krudan, neredaktitan aŭtoran tekston kun multaj, nepre korektendaj, gramatikaj eraroj (precipe akuzativaj), galicismaj sintaksoj, idiomaĵoj kaj vortuzoj pene aŭ mise kompreneblaj por la leganto ne lerninta la francan lingvon». Sendepende de la jura kaj morala demando, ĉu eldonejo rajtas iel ajn modifi jam presitan tekston sen konsento de la aŭtoro, kion konkludi? Ĉu vere R. Schwartz tiel malbone verkis, aŭ T. J. Michalski estas tiel senklara, ke li pene aŭ mise komprenas lin? Aŭ... ĉu nun nur la komunistoj kapablas ĝuste uzi Esperanton? Tion ŝajne lasas subkompreni la konverĝo de tia kampanja ofensivo fare de la tiel sin nomantaj «por-pacaj» homoj.

Jean Thierry

LA INTERNACIECO DE ESPERANTO KAJ LA KARAKTERO DE LA HIND-EŬROPAJ ELEMENTOJ EN ĜI

Prelego farita de Prof. Fabrizio A. Penacchiotti, Universitato de Venecio, en la 3-a Internacia Konferenco de la Neŭtrala Esperanto-Movado.

Humblebæk, Danlando, Julio 1977.

0. La problemo, ĉu Esperanto estas vere internacia, ne nur kiel institucie neŭtrala kaj ne-etna lingvo, libervole uzata de pluraj diversnacioj en la tuta mondo, kiuj konsistigas ties sociologian bazon, sed ankaŭ laŭ lingvotipologia, pure teknika, vidpunkto, estis lastatempe objekto de multaj esploroj kaj diskutoj.

Oni povas distingi en tiu ĉi maniero pritrakti la internaciecon de Esperanto du diversajn tendencojn: 1) tiun de la asertantoj, ke Esperanto estas vere internacia pro la fakto, ke tipologie ĝi estas la plej hind-eŭropeca el la ne-hind-eŭropaj lingvoj; 2) la tendencon de tiuj, kiuj asertas, ke Esperanto estas vere internacia, ĉar ĝi tipologie estas la plej ne-hind-eŭropeca el la hind-eŭropaj lingvoj. Oni povas reformuli la kontraston jene, ĉar la koncepto "hind-eŭropa lingvo" estas iomete tro vasta: ĝi implicas fakte ankaŭ lingvojn ne baziĝantajn sur la okcidenta kulturo, kiel la arjajn idiomojn de Irano kaj Hindujo. Nu, estas unuflanke tiuj, kiuj opinias, ke Esperanto estas la plej okcident-kultura el inter la tipologie ne-hind-eŭropaj lingvoj, kaj aliflanke estas tiuj, kiuj inklinas aserti, ke Esperanto tipologie estas la plej ne-hind-eŭropa el la okcident-kulturaj lingvoj.

Kiu el la du tendencoj estas la pli prava? Mi provos rapide ekzameni la plej signifohavajn argumentojn, sur kiuj apogiĝas la du diversaj tezoj.

1. La lingvistoj, kiuj konsideras la strukturon de Esperanto kiel esence ekstereŭropan, povas citi favore al sia tezo prijuĝon, kiun la kreinto de la lingvo mem skribis en la Fundamenta Krestomatio: «Eŭropanoj kredas, ke ili parolas eŭropan lingvon, parolante Esperanton, sed efektive ĝi ha-

vas strukturon, kiu ne estas eŭropa, sed universala!»¹. Laŭ Zamenhof, kiel ni vidas, Esperanto estas konstruita sur universalaj principoj kaj ne konsistuas imitaĵon de eŭropaj modeloj. Kvazaŭ antaŭvidante akuzojn pri «eŭrocentrismo» tipajn de nia postkolonia epoko, Zamenhof akcentis la originalecon kaj tutmondecon de sia kreitaĵo. Sed kion signifas, ke la strukturo de Esperanto estas universala? Ĉu vere ĝi enhavas trajtojn, kiuj estas plejparte komunaj al ĉiuj lingvoj? Neniu lingvisto hodiaŭ akceptus senrezerve la aserton pri la lingva universaleco de Esperanto, ĉar oni scias, ke ĉiu lingvo obeas al aparta sistemo kaj ke sistemo por konservi sian internan koheron devas necese distingiĝi de aliaj lingvaj sistemoj. Alivorte dirite, ne ekzistas universala lingvosistemo; ekzistas male kelkaj lingvaj fenomenoj, kiuj manifestiĝas en preskaŭ ĉiuj lingvoj, sed konstrui sur ili novan universalan lingvon estus neeble. Oni devas ĉiukaze elekti specialan lingvotipon. Lingvistoj tamen povas akcepti la opinion de Zamenhof, ke Esperanto obeas al sistemo pli proksima al tiuj de la eksteŭropaj lingvoj ol al la eŭropaj.

Tiun tezon koncerne la strukturon de Esperanto hodiaŭ ĉefe subtenas Prof. Alessandro Bausani, membro de la itala nacia akademio «Accademia dei Lincei», la svisa filologo Claude Piron kaj la jugoslava lingvisto Dalibor Brozović, kiuj esploris la objekton unu sendepende de la alia.

Komuna karakterizaĵo de la lingva analizo de tiuj ĉi sciencistoj estas la fakto, ke ili konsideras la tuteŭropan leksikon de Esperanto kiel surfacan kaj sekundaran aspekton de tiu lingvo kompare kun aliaj pli profundaj kaj kvalifikaj proprajoj de Esperanto cele al tipologia difino.

- 1.1. Prof. Bausani ekzemple alvenis al la konkludo, ke, malgraŭ la kompleta eŭropeco de ĝia vortaro, Esperanto prezentas «formalan strukturon de tipo *aglutina*, sed havantan, plue, la eblecon (realigeblan en lingvoj de tipo *izola*) apartigi kaj forpreni la unuopajn afiksojn, igante ilin uzeblaj ankaŭ kiel sendependaj vortoj»².

Esperanto do, dank' al la nevariebleco de ĝiaj radikoj kaj afiksoj, similas unuflanke al la uralo-altajaj lingvoj (aglutinaj) kaj, dank' al la ebla sendependa vivo de ĝiaj afiksoj, proksimiĝas aliflanke al la izolaj lingvoj kiel la ĉina kaj la vjetnama.

- 1.2. Al la sama konkludo alvenis Claude Piron, kiam li substrekis, ke Esperanto estas, kiel la ĉina (izola lingvo) ekskluzive komponita per nevarieblaj monemoj (/morfemoj) inter si senfine kombiniĝantaj, kaj ke ĝi, kiel la japana lingvo (aglutina lingvo), eksplacitigas la gramatikan rolon de ĉiu frazelemento per partikuloj kaj finaĵoj. Krome, Claude Piron atentigis, ke diference de tiuj du ekstremorientaj lingvoj, Esperanto prezentas la avantaĝon posedi vortordon same liberan kiel tiu de la rusa aŭ de la latina³.

- 1.3. Pravigon de la tezoj de Prof. Bausani kaj Claude Piron alportis la rezultoj, cifere esprimitaj, de la tipologiaj komparoj ellaboritaj de D-ro Brozović, unue surbaze de la metodo pri kvantigita tipologia klasifiko de la soveta lingvisto Ju. V. Roĵdestvenski, due surbaze de la diverspremisa klasifikistemo de la usona lingvo-tipologiisto J. H. Greenberg⁴.

Analizinte Esperanton laŭ 19 kriterioj koncernantaj sonojn, silabojn, morfemojn, vortojn, procedojn de vortfarado, sintagmajn kaj sintaksajn rilatojn, kaj komparinte Esperanton kun ses diersaj lingvogrupoj, D-ro Brozović atingis kvantajn indikilojn, kiuj pruvas la *aglutinan* karakteron de Esperanto kaj ĝian apartan tipologian similecon al la turkaj (uralo-altajaj) lingvoj. Pli precize, la Internacia Lingvo sur tiuj ciferaj tabeloj aperas lokigita inter la turka kaj la hind-eŭropa lingvogrupoj, pli proksima tamen al la unua ol al la dua; kaj ĉar la turka lingvotipo prezentas mezvaloran karakteron inter la ekstremaj lingvotipoj reprezentataj de la semidaj lingvoj unuflanke kaj de la ĉina aliflanke, sekvas ke Esperanto montras tipologian karakteron sufiĉe mezvaloran, ne tro fremdan rilate la strukturon de ĉiu alia lingvo.

La kompara esploro farita de D-ro Brozović laŭ la metodo de Greenberg kondukis al rezultoj, kiuj bone harmonias kun la ĵus menciitaj. Ĉifoje Esperanto estis analizita laŭ 10 krite-

rioj (ekz. oni kalkulis surbaze de centvorta teksto la nombron de radikaj morfemoj, prefiksoj, sufiksoj k.t.p.) kaj oni komparis la koncernaj kvantaj indikilojn kun la respondaj de 16 lingvoj el 8 diversaj lingvogrupoj. Denove evidentiĝis, ke Esperanto kundividigas kun la turkaj lingvoj la difinon de lingvo apartenanta al «mezvalora, al ĉiuj proksima lingva tipo»⁵.

2. Nun alvenis la momento por demandi, kiamaniere ni devas taksi tiun mezan valoron lingvotipologie mezuritan de Esperanto. Ĉu ĝi sufiĉas por garantii la internaciecon de la lingvo? Mi opinias, ke ne. Ĝia internacieco estas certigita nur de ĝia tute eŭropa leksiko, ĉar kiel agnoskas Prof. Bausani «nun multegaj eŭropaj vortoj estas uzataj en praktike ĉiuj lingvoj de la mondo».

Mi kredas, ke la supremenciita mezvaloreco de Esperanto garantias kaj klarigas kontraŭe la relative pli facilan lerneblecon de ĝi por homoj kun la plej diversaj lingvokutimoj dise tra la mondo. Esperanto kombinas fakte la avantaĝojn de lingvoj karakterizataj de simplega morfologio kaj tirana vortordo (vidu la ĉinan kaj la malajan) kun la avantaĝoj de lingvoj kun ege komplika morfologio sed liberegaj frazkonstruoj (vidu la latinan, la malnovgrekan kaj la rusan).

Ĉu fine la simileco de la strukturo de Esperanto al tiu de la turkaj lingvoj, simileco pruvita rilate al tre limigita nombro da kriterioj, sufiĉas por difini la Internacian Lingvon strukture ne-hind-eŭropa, dum nur «en unu specifa etimologia senco oni povas ĝin tamen konsideri hind-eŭropa»⁶?

Mi havas la impreson, ke la interesaj kaj stimula rimarkoj de Prof. Bausani kaj Claude Piron kaj la matematike esprimitaj tipologiaj indikiloj de D-ro Brozović, malgraŭ ĉio preteratentis la aŭtentikan fizionomion de Esperanto. Estas kiel se oni difinus la Papuojn de Nov-Gvineo kiel afrikajn negrojn nur pro la fakto, ke ilia haŭto estas same nigra. La aglutineco de Esperanto estas certe gravega kaj distinga trajto de ĝia strukturo, ĝuste kiel la nigra haŭto estas tio por la Papuoj; tamen ĝi restas kvalito tute memstara, kiu ne integriĝas en la komplekson da sintaksaj fenomenoj, kiuj kutime karakterizas ĝisfunde aglutinan lingvon, mi citu nur la posidon de postpozicioj anstataŭ prepozicioj, la mankon de genro, la mankon de relativaj pronomoj k.t.p. Same, la negroidoj de Nov-Gvineo, krom ilia nigrhaŭteco, havas neniun el la rasaj karakteroj de la afrikaj negroidoj.

Pro tio mi kredas, ke ne havas sencon difini la strukturon de Esperanto nur surbaze de la pli-malpli grandaj si-

milecoj, kiujn ĝi prezentas kun opaj lingvoj de la mondo. Se Esperanto havas sian propran klare tranĉitan kaj distingitan fizionomion, tiu ĉi estas analizebla kaj malmuntebla en pure eŭropajn komponantojn, kaj tiuj ĉi komponantoj, kiel ni vidis, ne retroviĝas ĝenerale en ĉiuj lingvoj de Eŭropo, latinidaj ĝermanaj slavaj baltaj keltaj k.t.p., sed nur, kaj ne hazarde, en la apartaj lingvoj de centrorienta Eŭropo, kiuj formis la denaskan lingvomedio de Zamenhof. Dank' al ilia origina homogeneco kaj profunda kongruenco kun la lingvokutimoj de certa regiono, ne estis malfacile por Zamenhof sintezigi tiujn komponantojn en harmonia nova strukturo.

2.1. Ke la strukturo de Esperanto, aparte de tiuj aspektoj, kiuj estas fremdaj al la eŭropaj kaj ĝenerale hind-eŭropaj lingvoj (kiel la nevariebleco de la radikoj kaj afiksoj, la konstanta ĉeesto de vortfinaĵoj por faciligi la gramatikan analizon de la frazo kaj la ebla memstareco de la afiksoj), estas intime ligita al la eŭropaj lingvomodeloj, kiujn Zamenhof plej bone konis, demonstris Prof. Szerdahelyi pritraktante la semantikan sistemon de Esperanto. Li asertis interalie, ke la de Zamenhof «lingvokono kaj lingva pensmaniero jam antaŭdestinis la karakteron de la nova lingvo»⁷, kaj ke, se oni serĉas la lingvajn «fontojn» de Esperanto, oni devas ilin serĉi nur en la gamo de la lingvoj, kiujn li flue parolis (jido/judgermana, rusa, pola, germana) aŭ kiujn li studis en lernejo (franca, latina, angla, greka, hebrea, aramea): «ĉiuj aliaj koincidoj estas hazardaj»⁸.

Mi aldonas, ke en la modlado de la lingvokutimoj de Zamenhof la plej gravan rolon ludis lia patrino lingvo, la jido, pri kies normigo li serioze okupiĝis inter la jaroj 1876 kaj 1879⁹. Mi estas konvinkita, ke la varpo mem de tiu supla kaj multfadena teksaĵo, kiu estas Esperanto, estas esence la fonetika kaj gramatika substanco de tiu lingvo, en kiu germanaj kaj slavaj lingvoformoj tiel glate interkombiniĝas.

3. En tiu perspektivo mi intencas nun mencii kelkajn el la plej tipaj karakterizaĵoj de Esperanto, kiuj estas klarigeblaj nur per la specifaj centrorient-eŭropaj, german-slavaj lingvokutimoj de Zamenhof.

FONOLOGIO

La sonsistemo de Esperanto respegulas tre fidele la sonsistemojn de la germana, de la pola, de la rusa kaj precipe de jido en Pollando kaj Orienteŭropo. Ne hazarde ĝi respondas preskaŭ perfekte al la

sonsistemo de la nov-hebrea lingvo, sur kiun grandan influon havis la fonetikaj kutimoj de la centr-kaj orienteŭropaj Judoj enmigrintaj en Israelon. Kiel jido, la slavaj, la baltaj kaj la novhebrea lingvoj, Esperanto ignoras la vokalojn Ŭ kaj Ő. Kiel ĉiuj tiuj lingvoj kaj la germana, kaj kontraste kun la latinidaj lingvoj kaj la angla, Esperanto ne posedas la labiovelarajn kombinaĵojn KŬ- kaj GŬ-: oni diras *kvalito*, ne *kŭalito*; *gvidi*, ne *gŭidi*. Inter la hind-eŭropaj lingvoj de Eŭropo Esperanto kundiĝas ekskluzive kun la germana, jido kaj la baltaj kaj slavaj lingvoj la jenajn konsonantgrupojn interne de la sama radiko: PC (subskripcio), SC (disciplino), SK (ŝkopo), SL (ŝlimo), SM (ŝmiri), SN (ŝnuro), SP (ŝparo), SPR (ŝpruci), SR (ŝraŭbo), ST (ŝtalo), SV (ŝvebi).

VORTKUNMETO

Esperanto, kontraste kun la latinidaj lingvoj, havas la eblecon konstrui vortojn kunmetante radikojn. Tiu ĉi procedo troviĝas en pluraj hind-eŭropaj kaj ne hind-eŭropaj lingvoj, inter la unuaj en la greka, en la persa, en sanskrito kaj prakritoj, en la ĝermanaj kaj en la slavaj lingvoj. Esperanto tamen ne toleras ordinare pli ol duelementan kunmetaĵon se la radikoj estas verbaj, adjektivaj aŭ substantivaj, permesante al si kontraŭe la akumulon de pluraj afiksoj. En tio Esperanto enkadriĝas tipologie en la vicon de la moderaĵoj vortkunmetaj lingvoj, kiel *jido* kaj la slavaj kaj kontrastas kun la germana.

La sintaksa strategio de vortkunmetaĵo estas tamen tiel fundamenta en Esperanto ke ĝi influas sur aliajn sektorojn de la lingvo. Ekzemple, al la prepozicia sistemo de Esperanto tute mankas tiuj subtilaj, abstraktaj, plurfunkciaj elementoj, per kiuj la latinidaj lingvoj esprimas la rilatojn alilingve esprimatajn per vortkunmetaĵoj. Vidu ekzemple la vortojn *velboato* kaj *ĉashundo* kiuj france, itale kaj hispane esprimiĝas per tio, kio vortvorte respondas en nekorekta Esperanto al *boato al/je/de velo(j)* [bateau à voiles, barca a vela, bote de vela] kaj *hundo de ĉaso* [chien de chasse, cane da caccia, perro de caza].

PREPOZICIOJ

Kompense la Esperanta prepozicia sistemo, celante interkomunikan klarecon kaj por eviti eblajn miskomprenojn, estas rimarkinde pli riĉa kaj detala ol la latinidaj prepozicisistemoj. Dum ĉi-lastaj, escepte de la hispana, rezultas el drasta simpligo kaj renovigo de la arkaike kompleksa inventaro de la latinaj prepozicioj, Esperanto prezentas sistemon tre proksiman al tiu de tipe konservemaj lingvoj kiel la germana kaj la baltoslavaj.

Ordinare la regulo estas, ke ju pli alta estas la nombro de la prepozicioj de unu lingvo, des pli konkreta kaj preciza estas la funkcio de ĉiu unuopa prepozicio. Nu,

koncerne la nombron de la prepozicioj estas granda analogio inter Esperanto, la germana kaj la baltoslavaj lingvoj; same koncerne la tipon de la opozicioj, kiuj garantias al ĉiu prepozicio ĝian apartan funkcion. Male, la Esperanta nepozici-sistemo kaj kvante kaj kvalite diverĝas de la latinidaj. Ni faru nur kvar ekzemplajn:

1) Ĉiu antikva aŭ konservema lingvo de Eŭropo posedas specialan prepozicion por esprimi la maleston de io, nome la greka *áneu*, la latina *sine*, la malnovirlanda *cen*, la gota *inuh*, la germana *ohne*, la rusa *bez'*, la letona *bez* kaj Esperanto *sen*. Kontraŭe, ĉiu renoviĝinta eŭropa lingvo faligis el sia inventaro la respondan prepozicion, anstataŭigante ĝin aŭ per vorto signifinta ĝuste «maleston», vidu la italan *senza* kaj la francan *sans* el latino *absentia*; aŭ per novaj kunmetaĵoj, vidu la anglan *without* kaj la svedan *utan*.

2) Kaj la germana, kaj la baltoslavaj lingvoj, samkiel la latina, la greka, la gota, la malnovirlanda k.t.p., konservas specialan prepozicion por esprimi la devenon de la interno de io, al kiu respondas en Esperanto la prepozicio *el*; vidu ger. *aus*, rus. *iz'*, let. *iz*, lat. *ex*, grek. *ek*, got. *us*, irl. *ess*. Male, en la latinidaj lingvoj komparebla prepozicio ne plu ekzistas kaj oni esprimas tiun rilaton diversmaniere, ekzemple la frazon *el 20 ŝafoj 3 perdiĝis* en la itala oni esprimas vortvorte *3 ŝafoj sur 20 perdiĝis*. La rilato estas tute renversita.

3) Alia fundamenta propraĵo de Esperanto, kiu estas komuna nur al la germana kaj al la baltoslavaj lingvoj, krom la antikvaj kiel la latina kaj la greka, estas la «almova akuzativo», kiu sekvas certajn prepoziciojn; ekzemple komparu la frazon *meti libron sur tablon* kun la frazo *vidi libron sur tablo*. Tiu ĉi tipo de akuzativo, kiu ludas gravegan, eĉ pivotan rolon en Esperanto kaj en la supre menciitaj lingvoj, tute mankas al la latinidaj lingvoj, ĉar ili ne plu konas deklinacion, kaj same malestas en tiuj ĝermanaj lingvoj, kiuj perdis la akuzativan kazon.

4) Rilate la objektan akuzativon, kiu estas alia vortfunkcio konservata, inter la hind-eŭropaj lingvoj nuntempaj de Eŭropo, nur de la germana, la balto-slavaj, la novgreka kaj de Esperanto, mi rimarkas, ke en la Internacia Lingvo oni diras *ludi kartojn*, *ludi ŝakojn* k.t.p. ĝuste kiel en la germana *Karten spielen*, *Schach spielen* k.t.p. La latinidaj lingvoj en tiu ĉi kazo ne konkretigas la agon per nedifinita objekto, sed prezentas ĝin abstrakte, substrekante ĝian modalecon, ekzemple *jouer aux cartes*, *aux échecs*; *giocare alle carte*, *agli scacchi*; *jugar a los naipes* k.t.p. La angla, kiel kutime,

troviĝas mezvoje, povante diri ĉu *to play cards*, *chess*, ĉu *to play at cards*, *at chess*. La rusa fine prezentas la agon konkrete kiel Esperanto kaj la germana, sed ne per objekto (la rusa lingvo ne povas morfologie distingi difinitecon disde nedifiniteco krom en kelkaj kazoj), sed per iaspeca lokativo: *igrat' v karty*, *igrat' v ŝaxmaty*, laŭvorte «ludi en kartojn, en ŝakojn».

VERBO

Trajto, kiu denove rilatigas Esperanton kun konservemaj hind-eŭropaj lingvoj estas ĝia dispono pri vasta gamo da participoj aktivaj kaj pasivaj. Tio ne nur memorigas la latinan, grekan kaj sanskritan verbsistemojn, sed trovas analogion ĝuste en la slavaj kaj en la baltaj lingvoj.

Estas interese, ke dank' al tiuj participoj Esperanto evitas la uzon de *havi* kiel helpverbo kaj formas la kompleksajn tempojn (perfekto, imperfekto kaj predikto) simple per la verbo *esti* akompanata de aktivaj aŭ pasivaj participoj por prezenco, preterito kaj futuro. Esperanto do kontrastas kun la latinidaj kaj la ĝermanaj lingvoj, kiuj utiligas en tiuj ĉi kazoj la helpverbon *havi*, kaj male ĝi envicigas inter la baltoslavajn lingvojn, ĉe kiuj la helpverbo *esti* estas diversgrade uzata. Plena analogio troviĝas inter Esperanto kaj la baltaj lingvoj, almenaŭ en la formoj entenantaj preteritan particon, ekzemple *mi estas/estis/estos akuzi(n)ta*.

Alia trajto, kiu kunligas Esperanton kun la baltaj lingvoj kontraŭ ĉiu alia hind-eŭropa lingvo estas la fakto, ke ĝi posedas nur tri simplajn tempojn (prezenco, preterito kaj futuro). Kompare kun tiu triangula temposistemo, tiuj de la latinidaj kaj keltaj lingvoj estas multe pli konservemaj kaj kompleksaj, dum la ĝermanaj kaj slavaj temposistemoj estas ankoraŭ pli simpligitaj.

PRONOMOJ

Esperanto distingas inter tri genraj formoj de la triapersona pronomo singulara: vira *li*, ina *ŝi* kaj neŭtra *ĝi*. Adoptante tiun diferencigon, kiu karakterizas kaj la antikvajn kaj la plej konservemajn nuntempajn hind-eŭropajn lingvojn, Esperanto aŭtomate lokiĝas flanke de la ĝermanaj kaj slavaj lingvoj, kontrastante kun la latinidaj, kiuj forlasis la neŭtron.

Ekskluzive hind-eŭropa kaj adoptata nur de la lingvoj, kiuj havis longajn kontaktojn kun la hind-eŭropa medio, ekz. la finna kaj la hungara, estas la sintaksa strategio, per kiu Esperanto konstruas la rilativajn frazojn. Ĝiaj rilatpronomoj fakte, krom enkonduki subordigitan pronozicion, servas ankaŭ por ludi la rolon de ties subjekto, objekto aŭ komplemento. Inter la eŭropaj lingvoj (ni ne inkludu la vaskan) nur *jido* sekvas alian strategion, ĉar ĝia rilatpronomo ofte bezonas

la akompanon de personpronomo, evidente pro la semida influo de la hebrea kaj de la judaramea, tiel ke frazo kiel *la amikoj, al kiuj li skribis* esprimiĝas laŭvorte *la amikoj, kiu li skribis al ili*.

Estas por rimarki, ke Esperanto formas la rilatpronomojn per la sama radiko de la demandpronomoj, ĝuste kiel *jido*, la baltoslavaj kaj la latinidaj lingvoj, dum la ĝermanaj lingvoj ordinare uzas demonstrativan radikon aŭ senŝanĝan partikulon.

ADJEKTIVOJ

La Esperanta adjektivo akordiĝas morfologie kun la koncerna substantivo rilate la nombron kaj la kazon. Tia akordo okazas ankaŭ en la latinidaj lingvoj (rilate la nombron kaj genron), en la germana (rilate nombron kaj kazon, sed ne en predikativa funkcio) kaj en la baltoslavaj (rilate nombron, genron kaj kazon). Malgraŭ tiu ĉi simileco, la adjektivo de Esperanto estas tipologie pli proksima al la baltoslavaj adjektivoj ol al la ceteraj. La frekvenco de ĝia utiligo skribe kaj parole atingas fakte valorojn kompareblajn nur kun la valoroj de la baltoslavaj lingvoj, kiuj samkiel Esperanto preferas esprimi per adjektivo tion, kion la latinidaj lingvoj, unuflanke, esprimas per prepozicia sintagmo, kaj la germana, *aliflanke*, per kunmetita vorto. La Esperanta kaj baltoslava tendenco povas esti reprezentata de la esprimo *junulara gastejo*, la latinida de *gastejo de la junularo* kaj fine la germana de *junulargastejo*.

Same, Esperanto aplombe uzas, kiel la baltoslavaj lingvoj, adjektivojn devenantajn de prepoziciaj sintagmoj, ekzemple *la postmilita situacio*; dum en la franca oni renkontas analizajn formulojn kiel *la situation de l'après-guerre (la situation de la post-milito)* kaj en la germana aperas nur unu sinteza vorto: *die Nachkriegslage (la postmilita situacio)*. Pri la modera vortkunmetado de Esperanto mi jam parolis. En ĉiu okazo oni rimarkas, ke la Internacia Lingvo inklinas sekvi la mezan vojon, kie sintezo ekvilibras kun analizo, kaj tion ĝi faras ekspluatante siajn unikajn rimedojn de forma klareco.

Resume kaj konklude, rapida trarigardo tra la morfo-sintaksaj aspektoj de Esperanto sufiĉas por montri, ke la Internacia Lingvo estas tipologie orientita en precizan direkton. Ĝi prezentas solvojn, kiuj estas plejparte karakterizaj de determinita grupo de hind-eŭropaj lingvoj, kiuj tamen estas malmulte reprezentataj en ĝia vortrezoro. Ne hazarde ili estas la germana, la pola, la rusa kaj la litova, ĝuste la lingvoj parolataj en la urbo Bialystok, kie la aŭtoro de Esperanto naskiĝis, kreskis, lernis kaj kie li unue konceptis kaj nutris la ideon pri internacia lingvo.

Tiu varia, stimula kaj konflikta lingvo-

grundo neeviteble modlis la lingvajn kutimojn de la juna Zamenhof ek de lia infanaĝo, influante lian manieron pensi kaj analizi la realon. Poste tiuj lingvoj fariĝis la plej natura kaj senpera modelo, de kiu Zamenhof pli-malpli konscie inspiriĝis en la prilaborado de sia lingvoprojekto.

La struktura kunfandiĝo de la germana kaj de la baltoslava lingvomondo, kiun Esperanto rivelas en sia intimo, retroiras tre verŝajne al la patrina lingvo de la Aŭtoro, nome al tiu *jido*, en kiu tiel spontane germana formo kuniĝas kun slava spirito. Al tiu lingvo Esperanto ŝuldas, laŭ mia opinio, kaj sian senĝene facilan vortordon, kiu estas tiel slaveca, kaj sian rigoran konkretecon (interalie ĝi posedas difinartikolon), kiu estas tiel germaneca.

Esperanto estas do planlingvo, kiu baziĝas sur tipe mezeŭropaj lingvomodeloj, aplikitaj al leksika materialo ĉefe sudeŭropa pere de tute originalaj, vere geniaj, rimedoj de simpligo kaj reguligo. Tiuj ĉi lastaj faktoroj faras el ĝi internacian lingvon malfermitan al la tuta mondo.

Por reveni al la komencaj vortoj, oni povas diri, ke ĝia aglutina karaktero, harmonie enkadrigita en ĝia tipe mezeŭropa strukturo, faras el Esperanto la plej «ne-hind-eŭropan» el la okcidentkulturaj lingvoj.

NOTOJ:

- ¹ L. L. ZAMENHOF, *Fundamenta Krestomatio*, pĝ. 248-249.
- ² A. BAUSANI, *Historia panoramo de interlingvistiko kaj lingvistika valoro de Esperanto*, prelego verkita en 1971 kaj prezentita okaze de la fermo-ceremonio de Esperanto-kurso ĉe la Filologia Rondo en Milano, esperantigita de Tazio Carlevaro kaj publikigita en la *Monata Cirkulero de la Kultura Centro Esperantista*, La Chaux-de-Fonds, Svislando, numeroj 82-85 (1977). Citaĵo el n.º 85.
- ³ C. PIRON, *Letero al Etiemble, profesoro pri kompara literaturo ĉe Sorbono, la 4-an de oktobro 1976*, publikigita en la cirkulero n.º 17 de *L'Esperanto a l'école*, 2610 Mont-Soleil, Svislando.
- ⁴ D. BROZOVIC, *Pri pozicio de Esperanto en lingva tipologio*, en *Internacia Lingvistika Simpozio «Esperanto kiel lingvistika bazo de universala gramatiko kaj de metalingvo kaj kiel universala lingva fenomeno»*, Kumrovec, 1975 (Jugoslavio), Zagreb, 1976, pĝ. 33-81.
- ⁵ D. BROZOVIC, *sama artikolo*, pĝ. 67.
- ⁶ D. BROZOVIC, *sama artikolo*, pĝ. 56.
- ⁷ I. SZERDAHELYI, *La semantika modelo de Esperanto*, en *Internacia Lingvistika Simpozio*, Zagreb, 1976, pĝ. 85-148; citaĵo el pĝ. 94.
- ⁸ I. SZERDAHELYI, *La esperanta morfemaro*, en *Esperantologiaj Kajeroj 1.*, Budapeŝto, 1976, pĝ. 65.
- ⁹ Laŭ Szerdahelyi (*La esperanta morfemaro*, pĝ. 72) «ŝajnas, ke la okupiĝo pri la jida lingvo estis ia antaŭstudo al la posta E-o».